

GAZETECİLİKTE TARAFSIZLIK

Arş. Gör. Nejdet ATABEK
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
İletişim Bilimleri Fakültesi

Tarihi “yapan” ve toplumsal hareketlerin öznesi insanın en önemli gereksinimlerinden biri, dünyada gelişen olaylar hakkında doğru bilgilere ya da haberlere ulaşabilmek olmuştur. Günümüz insanının dünya olaylarını izlemede gözü ve kulağı her geçen gün önemini daha da arttıran kitle iletişim araçlarıdır. Batıda kullanıldığı biçimiyle “medya” olarak dilimize yerleşen kitle iletişim araçlarının (gazete, radyo ve televizyon) kamuoyunu doğru bir şekilde bilgilendirmeleri, başka bir deyişle “tarafsız” olmaları hayati bir öneme sahiptir. Medya tarafından maksatlı bir şekilde yanlış ya da “yanlı” haberlerin yayınlanması, hem bireylerin özel yaşamlarını hem de toplumsal düzeni tehdit eden en büyük tehlikelerden biridir.

Medyanın tarafsızlığı üzerinde fikir yürütmek, haberlerin üreticisi konumunda olan gazetecilerin (muhabirlerin) tarafsızlığını sorgulamaktan ayrı düşünülemez. Elbette burada kurumsal bir yapı olarak büyük bir ekonomik ve siyasal güce sahip medya ile yalnızca bireysel yetenekleriyle bir kamu hizmeti verme çabasındaki gazeteciye kendi koşulları içinde değerlendirmek durumundayız.

Bu yazıda, bir birey olarak gazetecinin mesleğinde tarafsız olup olmayacağı çeşitli boyutlarıyla tartışılarak medyaya ilişkin daha genel sorunlara ışık tutulmaya çalışılmıştır. Tarafsızlık tartışması genel olarak bir gazete kuruluşunun ve gazetecinin özellikleri gözetilerek ele alınmış olmasına rağmen, aynı düşünceler pek çok bakımdan başta televizyon olmak üzere diğer yayın organlarının muhabirleri için de ileri sürülebilir.

Gazetecilikte en önemli kavramlardan biri olan “tarafsızlık”, bir taraftan ahlaki diğer taraftan da eylemsel bir içeriğe sahiptir. Bu kavram, basın tarihi boyunca gerçeğe yaklaşmanın (ya da doğru haberciliğin) bir yolu ve ga-

zetecilik mesleğinin en yüksek ahlaki amacı olarak sunulmuştur. Okuyucuların ancak tarafsızlık ilkesine bağlı gazeteciler sayesinde gerçekleri öğrenebileceklerine inanılır. Ancak, birey olarak gazetecinin tarafsızlık doğrultusunda gösterdiği kararlılığın, okuyucuların gerçekleri öğrenmesine her zaman yetip yetmediği sorgulanmalıdır.

Gazeteciler işlevleri gereği iç siyasetten uluslararası gelişmelere, çarpık kentleşmenin getirdiği sorunlardan moda ve sanat olaylarına kadar pek çok alanda okuyucuları haberleri ve yorumlarıyla bilgilendirirler. Ancak, asla bu konuların uzmanı olduklarını ileri sürmezler. Doktorluk, avukatlık gibi mesleklerden farklı olarak, hizmet verdikleri alanlardaki yeterliliklerini gösteren herhangi bir belgeye de gereksinim duymazlar. Başka bir deyişle, gazetecilik yapabilmek için gazetecilik diploması zorunlu değildir. Hergün sayfalarca haber yazdıkları alanlarda yeteneklerini gösteren herhangi bir sertifikaya ya da uzmanlık düzeyinde bilgi birikimine sahip olmadan nasıl oluyorda gazeteciler, olayları yorumlamada kendilerini toplumun resmi olmayan uzmanları olarak görebiliyorlar? (Phillips, 1977, s.63)

Bazı kimseler basının toplumdaki hoşnutsuzlukları abarttığını, kişilerin özel yaşamlarına ilişkin tek taraflı değerlendirmelerde bulunduğunu, hükümetin ve sermaye gruplarının çıkarlarını gözettiğini savunurlar. Gazetelerde çıkan haberlerden dolayı rencide olan ya da zarar gören bireyler, her çeşit toplumsal gruplar ve kuruluşlar bu tür haberleri taraflı ve sansansyonel olmakla suçlarlar.

Bir haberi ya da gazeteyi taraflı olmakla suçlamak en azından tarafsızlığın mümkün olduğunu çağırıştırır. Şayet tarafsızlığın mümkün olduğu düşünülmeseydi her halde taraflılıktan bu derece şikayetçi olunmazdı.

Gazetecilik mesleğinin tarihsel gelişim süreci boyunca oluşan bir dizi gelenekler ve tarafsızlık kavramına yüklenen anlamlar, gazeteciler için koruyucu bir işlev gördü. Adillik, doğruluk, dengelilik, nötr olma gibi muğlak bir takım kavramlar üzerine kurulmuş ölçütler, gazetecilerin bu alanda otorite gibi görünmelerine hizmet etti. Bununla birlikte, gazeteciler için her şeyden önce meslek ahlakının bir gereği olan tarafsızlığa pek çok düzeyde eleştiriler yöneltilmektedir. Bu eleştiriler toplumun farklı kesimlerinden ve farklı biçimlerde yükselmektedir.

Tarafsızlık Kavramının Ortaya Çıkışı

Pek çok meslekte olduğu gibi gazetecilikte de tarafsızlık standartları

toplumun beklentileri doğrultusunda kendiliğinden gelişti. Herhangi bir şekilde yazıyla belirlenmemiştir.

Gazetecilikte tarafsızlık kavramı ilk kez Nelson Antrim Crowford'un 1924'de yayınladığı *Gazetecilik Ahlakı* adlı eserinde etraflıca tartışıldı. Daha sonra 1920'li yılların sonuna kadar bu kavrama ne gazetecilikle ilgili kitaplarda ne de periyodik yayınlarda bir daha rastlanmadı. (Streckfuss, 1990, s.974) Tarafsızlık kavramının ortaya çıkış nedenlerini 1920'li yılların toplumsal ve bilimsel gelişmeleri ışığı altında incelemek gerekir. O yıllarda etkinlik kazanan bilimsel akımlar, dünya olaylarının yalnızca bilimsel araştırmaya dayanan bilgi ile açıklanabileceğini ortaya attılar. Sosyal bilimcilerin kendi alanlarına uygulanabilecek bilimsel yöntemler hakkında heyecanla konuştuğu bu yıllarda, bazı düşünürler de yeni bilimsel yöntemlerin gazeteciliğe uygulanması için çağrıda bulundu. Bu dönemde tarafsızlık kavramına yüklenen anlam, bilim adamlarının itinalı yöntemlerle gerçeği bulması biçimindeydi. (Streckfuss, 1990, s.975)

Tarafsız Haberin Temel Özellikleri

Tarafsız bir haberde bulunması beklenen temel özellikler Şili'nin başkenti Santiago'da düzenlenen Birinci İlerici Gazeteciler Konferansı'nda bir grup gazeteci tarafından şöyle dile getirildi (Revolutionary Left Movement, 1979, s.131) :

1. Haberde mümkün olduğunca ayrıntılı ve doğruluğu her zaman kanıtlanabilecek bilgiler vererek gerçeklere bağlı kalınır.
2. Haber öyküsünü oluşturan gerçeklerle ilgili yazılar ile düşünce ya da yorum yazıları birbirinden açık bir şekilde ayrılır.
3. Haber içerisinde mümkün olan her yerde bilgi almak için güvenilir kaynaklar belirgin şekilde gösterilir.
4. Haberin konusunu oluşturan olayla ilgili son gelişmeler zamanında verilir.
5. Haber, söylem ve biçim bakımından nötrdür.
6. Haber, kişilerin ya da kurumların çıkarımı gözetmek amacıyla verilmemelidir.
7. Haberde, tarafların açıklamalarıyla ortaya çıkabilecek çelişkili durumlarda gazeteci kişisel fikrini belirtmemeli ve bağımsız bir çizgi izlemelidir.

Gazetecilikte ve Sosyal Bilimlerde Tarafsızlık

Şurası vurgulanmalıdır ki günümüzde gazetecilikteki tarafsızlığın temsil ettiği anlam ile sosyal bilimlerdeki tarafsızlık birbirinden oldukça farklıdır. Düşünselliği ve eylemselliği içeren gazetecilik mesleğinde muhabirler, olaylar hakkında ilk elden bilgi sahibi olmaları için özendirilir. Zaten iyi bir gazetecinin olaylara yakın olma, olayların içinde bulunma hissine sahip olması gerekir. Gördüğü herhangi bir olayı merak etmesi, gidip soruşturması ve araştırması beklenir.

Mesleği gereği olayların tam ortasında haberi kovalayan muhabir, ürününün okuyucu kitle üzerinde önemli etkilere sahip olduğunu daima göz önünde bulundurur. Çekici ve beklenmedik olaylara ilgi duyan gazetecileri marjinal davranmaktan alıkoyan en önemli unsurlardan biri tartışmasız tarafsızlık yaklaşımıdır. Ancak bu yöntem sayesinde muhabir, bir olayda çatışan tarafların tek yönlü açıklamalarından kendini kurtarabilir ve haberini güvenilir kaynaklara dayandırma zorunluluğu duyar.

Gazetecilerden farklı olarak sosyal bilimciler olayların yalnızca teorik yanıyla uğraşır. Sosyal bilimciler bürolarında oturdukları yerden olaylar arasındaki benzerlikler, düzenlilikler ve evrenselliklerle ilgilenirler. Toplumdaki yapısal faktörlerin yol açtığı zorunlu gelişmeleri araştıran sosyal bilimciler, bulgularını açıklarken bunların toplum üzerindeki olumsuz etkilerini genellikle göz önünde bulundurmazlar. Aksine, sosyal bir olayı dışarıdan izleyerek marjinalliklerini sürdürmek eğilimindedirler. (Phillips, 1977, s.68)

Tarafsızlık Tartışması

Streckfuss'a (1990, s.975) göre tarafsız gazetecilik çağrılarının nedenleri şöyle sıralanabilir:

- 1- Gazetecilerin ön yargılı davranabileceği kuşkusudur.
- 2- Bazı odakların gerçekleri çarpıtarak kamuoyunu yanıltabileceği endişesi.
- 3- Gazetecilikte tarafsızlık ilkesine uyulmasının insanların durumunu düzeltici etki yapacağına duyulan inanç.

İnsanların tarafsızlığı sorgulamaktaki en temel amacı gerçeğe ulaşmaktır. Bugüne kadar gazetecilerin tarafsızlığı üzerine kafa yoran düşünürler arasında fikir birliği sağlanamamıştır. Kuşkusuz bu durum tarafsızlık kavra-

mının içerdığı felsefi boyuttan kaynaklanmaktadır. Bilim adamlarından bazıları gazetecilerin tarafsız olamayacaklarını ileri sürerken diğer bir kısmı da tarafsız olabileceklerini iddia ederler. Şimdi her iki görüşü kendi bakış açılardan tek tek ele alalım.

Gazetecilikte tarafsız haberciliği sağlamak, teorik olarak düşünüldüğünde, oldukça güçtür. Ancak, hemen hemen tüm gazeteciler bunun bir dereceye kadar mümkün olduğunu düşünür. Kuşkusuz bunun temel nedeni, gazetecilikte tarafsızlığın arzu edilen bir şey olmasıdır. Bununla birlikte, gerçeğin tam olarak ortaya çıkmasını engelleyen sınırlılıkların nedenleri araştırılmalıdır.

Shoemaker ve Mayfield'in haber içeriği teorisinin incelenmesiyle bir haber içerisinde tarafsızlığa ulaşmayı engelleyen unsurlar şöyle özetlenebilir (McQuail, 1992, s.189):

- 1- Gazetecilerin kişisel tutumları
- 2- Gazetelerin haber toplamada ve işlemede her gün rutin olarak izledikleri yöntem
- 3- Haber üzerinde etkili olan sosyal ve kurumsal güçler
- 4- Güç odaklarının ideolojik egemenlik kurma gayretleri.

Shomaker ve Myfield'in tarafsızlığın önünde engel olarak gördüğü bu unsurlar, toplumsal yaşamın ve haber üretimi sürecinin beraberinde getirdiği kaçınılmaz olgulardır. Elbette bir takım düzenlemelerle bunların tarafsız habercilik üzerindeki olumsuz etkilerinin bir dereceye kadar da olsa azaltılması beklenebilir. Ancak, tamamen ortadan kaldırılmaları mümkün görülmemektedir. Gazetecilik mesleğinde çalışanları tarafsız habercilikten alıkoyan bu unsurların daha detaylı bir incelemesine girişmeden önce, tarafsızlık mümkün değildir diyenlerin düşüncelerine bir göz atalım.

Tarafsızlığın Mümkün Olmadığı Görüşü

Gazetecilikte tarafsızlığın mümkün olduğunu yadsımak en azından doğru haberlere ulaşmanın bir yolu olduğunu yadsımadır. Bir başka deyişle, basından hiç bir zaman gerçeği öğrenemeyeceğimiz konusunda üstelemek demektir. Bu anlamda, bir gazetecilik etkinliğinin tarafsız olmadığını iddia etmek, bu etkinliğin gerçeği ya da gerçeğin tamamını sağlamadığını iddia etmek anlamına gelir.

Şimdi gazetecilikte tarafsızlığın olmadığı ve olamayacağı sonucunu doğuran nedenler zincirini inceleyelim.

Kültürel Farklılık ve Bakış Açısı: Gerçeklik dışarıda bir yerde değildir. Gerçeklik, insanlar tarafından üretilen ve insanlar tarafından devam ettirilen aşamalı bir yaratımdır. Bu görüşe göre gerçeklik, sosyal olarak yapılandırılmıştır ve dünyadaki sosyal perspektifler kadar çok gerçeklik vardır. Öyleyse, olaylar hakkındaki değerlendirmelerimizin tarafsız olmadığını ve gerçeğin sosyal olarak yapılandırıldığını söylediğimizde ne demek istiyoruz?

Kültürümüz, siyasi, ekonomik ve diğer çıkarlarımız dünyaya bakışımızı belirler. Muhabir haberini her ne kadar tarafsız bir şekilde yazmaya çalışsa da olaya kendi bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Bir muhabirin yazdığı haberde bu taraflılıklar kaçınılmaz olarak vardır.

Toplumsal olayların nedenleri belirli sosyal, psikolojik, kültürel ve tarihsel görüş açılarından değerlendirilir. Bizler ise sürekli hareket ve çatışma halindeki bu nedenler arasında değerlendirme yapacak, hüküm verecek nötr bir duruş noktasına sahip değiliz. Ancak, bir şeyin gerçek olduğunu söylediğimizde, o şeyin kendi bakış açımızdan bağımsız bir gerçeklik olduğunu iddia ediyoruz demektir. Yani, bir şeyin gerçek olduğunu belirtirken hem tarafsız olduğumuzu hem de kendi bakış açımızın belirleyiciliğinden sıyrıldığımızı aynı anda ima ediyoruz. (Lichtenberg, 1992, ss.220-221) Böylece, bir anlatımın ya da ileri sürülen bir düşüncenin tarafsızlığından şüphe etmek onun bakış açısına meydan okumaktır. Örneğin, uluslararası bir olayda taraf ülkelerin ya da diğer ülkelerin basınında çıkan haberler karşılaştırıldığında, her biri kendi ülkesinde tarafsız diye nitelenen bu gazetelerin olaya farklı görüş açılarından baktıkları görülür. Tabii ki bu durumda sözü edilen gazeteleri hemen bilinçli olarak tarafsızlıktan sapmakla, okuyucuyu yanıltmakla suçlamak pek doğru olmaz. Çünkü değişik ülkelerin gazetelerinin bir olay hakkında yayınladığı öyküler arasındaki tutarsızlıkları, farklılıkları değişik kriterlere göre değerlendirmek gerekir.

Öznel Değerlerin Belirleyiciliği: Yaşadığımız hayat bizi sürekli olarak çözümlenemeyeceğimiz bireyler ve kültürler arasındaki inanç çatışmalarıyla karşı karşıya getirmektedir. Kimin haklı olduğuna nasıl karar vereceğimizi bilmiyoruz. Herhangi bir olayı ya da düşüncüyü tarafsız bir şekilde değerlendirmemiz istendiğinde yapabileceğimiz tek şey, o zamana kadarki birikimimiz olan aldığımız eğitim, edindiğimiz kültür ve muhakeme gücümüzle elimizden geldiğince sağ duyulu bir şekilde bir takım kararlar vermektir.

Hemen fark edilebileceği gibi başvurduğumuz her şey kendimize ait olan (ya da kendimize mal ettiğimiz), yani öznel olan birikimimiz ve değer yargılarıdır. Bu nedenle, hiç kimse yanlışlığından tamamen kurtulamaz ve tamamen tarafsız olamaz dediğimizde bir gerçeği ifade etmiş oluruz. Bundan dolayı, bireyin etrafındaki olayları doğru ve tarafsız bir şekilde değerlendirebileceği fikri bir hayaldir. Herhangi bir kişinin doğru ve tarafsız bir değerlendirme olabileceğini samimiyle düşünmesi, düşünce ile dünya arasındaki ilişkilerin yanlış bir şekilde anlaşıldığını ortaya koyar.

Bu yanlış anlamaya yol açan tarafsızlık inancı, kültürel ve siyasal şovenizmi sağlamaştırdığı gibi toplumsal güçlerin konumlarını da pekiştirir. Böylece, tarafsız olma arzusu samimi de olsa art niyetli de olsa ideolojik anlamda propoganda gibi iş görür. Özetle, gerçek tarafsızlık mümkün değildir. Tarafsızlığın ifade edilmeye kalkışılması ise ya çocukça ya da sinsice bir çaba olur. (Lichtenberg, 1991, ss. 217-220)

Okuyucu ve Gazetecinin Rolü

Bilme eylemi çok karmaşık bir süreçtir. Basite indirgeyerek, bu eylemin bir takım verilerin insan bilinci tarafından düzenlenmesine ve değerlendirilmesine dayandığı söylenebilir. Bundan dolayı, bireyin bildiği (algıladığı) gerçeklik, onun içinde yaşadığı toplumla ve o toplumdaki konumuyla belirlenen bilinciyle değiştirdikleridir. Cinsiyetimiz, toplumsal sınıfımız ya da kültürel ilişkilerimizden dolayı neye inanıyorsak inanırız. Diğerleri de aynı şekilde kendi ilişkilerinden dolayı farklı şekillerde inanırlar. Bizim ve onların inançları arasında neyin doğru neyin yanlış, neyin taraflı neyin tarafsız olduğuna karar verebilmek için nötr bir duruş noktası yoktur. Ancak bu sahip olduğumuz belirli dünya görüşünün dışında asla çevremize bakamayacağımız; onu eleştiremeyeceğimiz anlamına gelmez. Şunu açıkça belirtmek gerekir ki insanlar bu yeteneğe sahiptir. Sözgelimi, Körfez Krizi döneminde Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin hakkında Türkiye ve batı basınında çıkan haberlerin taraflı olduğu nasıl biliniyordu?

Okuyucu, tek bir haber kaynağına değil de bir kaç kanaldan sağlanan ve daha tutarlı bulduğu bilgilere inanma eğilimindedir. Çatışan inançlar arasında uzlaşmayı sağlayabilmek için ya da bir görüşü diğerine baskın çıkarabilmek için pek çok yollara sahibiz. Sözgelimi, desteklediğimiz görüşü haklı çıkarabilmek için daha fazla delil toplar, öykünün işimize gelen yerlerini ayrıntılı olarak araştırır, araştırma yöntemlerimizi gözden geçirir, olayın sorgulanmasını amacımıza göre yönlendirebiliriz. Bu yöntemlerle belirli bir konu-

daki düşüncemizi ve tavrımızı belki tamamen haklı çıkartamayız. Fakat en azından daha avantajlı bir konuma getirebiliriz. (Lichtenberg, 1992, ss.219-220)

Aynı olayı izleyen muhabirlerin bile gazetelerine döndüklerinde bu olayı farklı şekillerde yazarak haber haline getirmeleri, haber öykülerinin gerçeği yeniden inşa ettiği düşüncesini bir ölçüye kadar da olsa haklı çıkarmaktadır. Bu durum, muhabirlerin aynı olayı farklı biçimlerde kavradıklarını (kişisel ve kültürel farklılıklardan dolayı herkesin bakış açısı ve değerlendirmesi farklıdır), bu nedenle de zorunlu olarak (ya da ard niyetli olarak) olayı değişik “gerçekler” biçiminde haber haline getirdiklerini ortaya koymaktadır.

Eleştirmenler için bu alternatif “gerçekler” bir olaya renk katan, onu zenginleştiren unsurlar olarak gözükmez. Onlara göre olayı bir bakımdan gören kişiler, ya önemli bir başka şeyi kaçırıyorlar ya yalnızca taraflı bir görüş elde ediyorlar ya da onu tamamen yanlış bir şekilde algılıyorlar demektir. (Eason, 1985, ss.220-223)

Gazetecinin haber metnine sokuşturduğu öznel yargılar belirleyici bir niteliğe sahiptir. Habere konu olan olayı bir açıdan değerlendiren gazeteci, okuyucuyu tek bir açıklamayla karşı karşıya bırakmaktadır. Her ne kadar pek çok okuyucu aynı haberi farklı kanallardan ve farklı bakış açılarından öğrenseler de tüm okuyucular için bu durum söz konusu değildir. Başka bir şekilde ifade edersek, sözü edilen olay hakkında her bir gazetecinin kendi görüş açısından yazdığı haberin okuyucu üzerinde şu ya da bu oranda bir etkisi kaçınılmazdır.

Tarafsızlık Üzerine Bazı Görüşler

Olayları tarafsız olarak değerlendirdiğini ileri süren bir yaklaşım, belirli bir bakış açısına diğerleri arasında ayrıcalıklı bir yer veriyor demektir. Shomaker ve Mayfield’e göre olaylara bakışın bir çeşidi olan bu “tarafsız” yaklaşım kurulu düzenin güçlerine ya da gazeteyi finanse eden kişilere hizmet eder. (McQuail, 1992, s.188) Bu görüş, gazeteciler ile düzen güçleri ve gazete patronları arasında fesatlık niyetiyle yapılan gizli bir anlaşmadan dolayı değil, fakat tarafsız olduğu iddia edilen yayınlar yoluyla bu güçlere çıkar sağlanması nedeniyle ileri sürülmektedir. Özetle, tarafsız olduğu ileri sürülen bakış açısı, düzen güçlerinin ve gazete patronlarının dünya görüşüne daha yakın olma eğilimindedir.

Roshco ise tarafsız olarak kaleme alınan haberlerin daha iyi organize olmuş, daha güçlü ekonomik kaynaklara sahip ve siyasal bakımdan en güçlü kesimlerin çıkarlarına hizmet ettiğini ileri sürer. Ona göre bu güç odakları, gelişmeleri kendi bakış açıları bakımından haklı çıkartabilecek açıklamaları en iyi ve en çabuk biçimde sunabilirler. (McQuail, 1992, s.188)

Gazetecilikteki tarafsızlık kavramına yöneltilen diğer başlıca eleştiriler de şöyle sıralanabilir: Mackinon'a göre tarafsızlık, toplumun bazı üyeleri vasıtasıyla diğer toplumsal kesimler üzerinde hakimiyet kurmak amacıyla olan egemen kesimin kullandığı bir stratejidir. Tuchman ise tarafsızlığın, gazetecilerin kendilerini acımasız eleştirilerden koruyabilmeleri için kullandıkları stratejik bir kavram olduğunu ileri sürer. Schudson tarafsızlık iddialarını, bütün hepsinden çok daha sinsi bir taraflılık olarak değerlendirir. Schiller de tarafsızlık kavramını kendi gelenekleri olan kültürel bir form olarak tanımlar. (Philips, 1977, ss.64-65)

Tarafsızlığın Önündeki Doğal Engeller

Gazetecilikte tam bir tarafsızlığın mümkün olup olmadığı görüşü, haberlerin toplanmasından baskıya verilme aşamasına kadar pek çok düzeyde tartışılmıştır. Bu doğrultuda, gazetecilerin ürettikleri haberlerin tarafsızlık beklentilerini karşılayacak düzeyde gerçekleşmesini önleyen doğal engelleri şöyle sıralayabiliriz (Revolutionary Left Movement, 1979, ss.131-133):

Birincisi, gazeteciler daha ilk aşamada onlarca, yüzlerce olay içerisinden kendi haber konularını belirlemek durumundadırlar. Bu seçimi, bazen bilerek ama çoğu zaman da farkında olmayarak kendi öznel değer yargıları doğrultusunda yaparlar. Muhabirin çalıştığı gazetenin tercih ettiği haber türleri ya da yayın politikası da gazetecinin hangi tür haberleri kovalayacağına etkili olur. Bu bağlamda, gazetecilerin haber konusunu seçme sürecini biraz daha yakından incelemek sanırım yararlı olacaktır.

Bir muhabir haber toplamaya çıktığında, haber olarak hangi gelişmeyi ele alacağına karar verirken bir dizi etkiler altındadır. Sözelimi, belediye haberlerini toplamakla görevli bir muhabir aynı anda belediye başkanının yaptığı bir basın toplantısından bir parkın açılışına, bir semtteki kanalizasyon sorunundan belediyedeki yolsuzluk iddialarına kadar pek çok haber konusuyla karşı karşıya olabilir. Hiç şüphe yok ki muhabirin çalıştığı gazetenin tercih ettiği haber türleri, belediyeden gönderilen bir açılış daveti ya da basın toplantısı gibi etkenler, haber konusunu seçerken muhabiri yönlendirmede

büyük bir etkiye sahiptir. Diğer yandan, aynı gün belediye ile ilgili olarak yazılabilecek önemli pek çok haber konusu ya muhabirin ilgisi bu alanlara çekilemediği için ya da zaman yetersizliği, muhabir sayısının sınırlı olması gibi nedenlerden dolayı araştırılmaz ve gazetede yer almaz.

İkincisi, gazeteciler genellikle aynı haber için diğer meslektaşlarıyla sürekli bir rekabet halindedirler. Gazeteciler arasındaki bu yarış hem habere konu olan olay hakkında daha ayrıntılı bilgilere sahip olabilmek, hem de haberi bir an önce toparlayabilmek için hep vardır. Bunun da nedeni, gazete baskıya verilinceye kadar haberin daha farklı boyutlarını ortaya çıkarabilen bir gazetecinin mesleğinde daha başarılı sayılmasıdır.

Baskıya zamanında yetiştirilemeyen bir yazı, ertesi gün haber olarak değerinden çok şey yitirir. Haber yazımında gerekli olan bilgilerin kaynağa hemen elde edilememesi, en gerekli bilgilerin seçilebilmesi için gözden geçirilmesi gereken verilerin çokluğu gibi etkenler gazetecileri zamana karşı yarışma durumunda bırakmaktadır.

Üçüncüsü, hazırlanan haber okuyucunun ilgisine ve beğenisine sunulduğundan, haberde çekicilik, dolayısıyla biçim önem kazanmaktadır. Gazetecinin haberi ilginç bir şekilde sunma kaygısıyla içerikte yapacağı değişiklikler, haberdeki bazı önemli unsurların gerektiği gibi vurgulanamamasına ya da okuyucunun ilgisinin başka yönlere dağılmasına yol açabilmektedir.

Dördüncüsü, muhabirler ve haber ajansları kendi süzgeçlerinden geçirdikleri yüzlerce haberi gazetelerin haber merkezlerine gönderirler. Ancak, haber merkezinde biriken bu haberlerin hepsini birden yayınlamak mümkün olmadığı için burada bir elemeyen geçirilirler. Haber seçimi işlemi aynı şekilde gazetede yer durumu göz önüne alınarak yazı işleri servislerinde de devam eder ve son şeklini alır. Gazetenin genel yayın politikası, o gün ülke gündeminde öne çıkan gelişmeler gibi bir takım etkiler altında olan haber merkezi çalışanlarının ve yazı işleri servisinin yaptığı bu seçimler de kaçınılmaz olarak öznel değer yargılarıyla yüklüdür.

Beşincisi, bir haberde muhabirin üzerine gitmediği, ayrıntılı olarak araştırmadığı, sessizce geçiştirdiği kısımların olması kaçınılmazdır. Gazetecinin toplum ve toplumun değerleriyle ilgili varsayımlarının bir yansıması olan bu tavır, onun öznel değer yargılarını bilinçli ya da bilinçsiz olarak habere kattığını gösterir.

Son olarak, gazeteci elde ettiği bir haberi ilk haliyle ya da istediği biçimde yayınlatabilir. Bir kurum olarak gazete, yaptığı yayınlar ve bunların doğurduğu sonuçlar nedeniyle kendisini her an suçlamaya hazır bir kamuoyunun ve baskı gruplarının denetimi altındadır. Bu nedenle gazete organizasyonu, yayınlanacak haberlerin belirli niteliklere sahip olabilmesi için bir dizi önlemler alır. Bu önlemler arasında ekonomi, dış politika gibi önemli alanlarda uzman kadrolar; yayınlanan bir yazıdan dolayı gazetenin zarara uğramaması için hukuk danışmanları, yazım hatalarının en aza indirilmesi için redaksiyon servislerinin bulundurulması sayılabilir.

Özetle gazeteciler, gazete organizasyonundan, kamuoyundan ve baskı gruplarından (siyasal partiler, çeşitli meslek kuruluşları, sendikalar gibi) gelen sayısız etkiler altında haberlerini üretmek zorundadırlar. Bu etkiler hep beraber göz önünde bulundurulduğunda gazetecileri gerçeği olduğu gibi anlatma amaçlarından sapmaya zorlayacağı açıktır.

Hedef Kitle ve Ekonomik Zorunluluklar

Kitle gazetelerinin, siyasal olarak farklı görüşlere sahip okuyucu yığınlarının geniş kesimlerine yabancılaşmadan hizmet verme gereksinimi "tarafsız haberciliğin" ortaya çıkmasına yol açtı. Okuyucu kitlenin bilgi birikimi ve ilgi alanı bakımından farklı düzeylere sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda tarafsız habercilik politikası, gazete yöneticileri ve gazeteciler için mantıki bir stratejidir. (Phillips, 1977, s.68) Bu noktada, gazetelerin belirli bir hedef kitleleri olduğu ve yayınlarını buna göre düzenledikleri tartışmaları gündeme getirilebilir. Ancak yine de her gazetenin kendi okurunun genel eğilimlerini ve kültürel düzeyini dikkate aldığı bir gerçektir. Bunu yaparken de yayın ilkelerinden taviz vermeden seslenen kitlenin mümkün olduğunca geniş tutulmasına çalışılır. Özetle, gazeteler sosyal, kültürel ve ideolojik bakımdan okuyucu kitlelerinin (hedef kitlelerinin) alt ve üst kesiminde yer alan azınlığa değil, ortada yer alan en geniş okuyucu kitlesine hitap etmeyi tercih ederler.

Tarafsız haberciliğin muhabirlere ve yazı işleri kadrosuna sağladığı yarardan çok yayıncılara (işletme sahiplerine) sağladığı yarar araştırmacıların daha çok ilgisini çekmiştir. Örneğin, habercilik işi büyük sermayelerin döndüğu bir iştir. Olayların yorumunu sunmak yerine, "gerçeklerin kendileri için konuşmalarına izin vermek", bu yorumlara karşı çıkabilecek bir kısım okuyucu kitle ile polemikçe girmeyi önler.

Tarafsız haberciliğin yayın kurumuna ekonomik bakımdan başka bir yararı daha vardır. “Haberlerin arkasındaki haberleri” yani benzer olayları, gelişen eğilimleri, olayların nedenlerini araştırmak için gerekli kadrolara sahip olabilmek gazetelere oldukça pahalıya patlar. Oysa gazeteler için “resmi kaynaklara” dayanarak zaman zaman rakip gazeteleri atlatmak çok daha ucuza mal olur. (Phillips, 1977, ss.68-69)

Hedef kitlenin en geniş kesimine seslenebilme gayreti, habercilikte yorum yerine “gerçekleri” dile getirmenin avantajları ve haber üretiminde maliyetleri azaltma arzusunun, “tarafsız” haberciliğin gelişmesinde belirleyici olduğunu söyleyebiliriz. Başka bir deyişle, ekonomik nedenler “tarafsız” haberciliğin gelişmesinde çok önemli bir yere sahiptir.

Çalışma Düzeni ve Tarafsız Habercilik

Tarafsız habercilik, gazete kuruluşunun işleyiş gereksinimlerini karşılama bakımından da anlamlıdır.

Haberlerini belirli bir saate kadar yazı işleri servisine teslim etmek zorunda olan gazete çalışanları zamanla yarış halindedirler. Bu nedenle, gazetecinin elindeki haberin tüm yönlerini araştırarak yazısını daha iyi bir duruma getirebilmesi için yeterli zamanı genellikle yoktur. Sözelimi, sosyal bilimciler bulgularını yeterli olgunluğa ulaştırmadan makalelerini yayınlamazken, işlerinin doğası gereği gazeteciler bu keyfiyete sahip değildir.

Diğer bir açıdan tarafsız habercilik, yazı işleri servisinin belirli bir sütun-santim yazı miktarına güvenmelerine olanak sağlayarak, işin rutin bir şekilde yerine getirilmesine yardım eder. Sözelimi, yorum biçiminde yazılmış bir yazıyı kesip kısaltmak çok zor iken, tarafsız olarak kaleme alınmış bir haberde bu kısaltmayı yapmak daha kolaydır.

Ayrıca, haber formatının düzenlenmesi aşamasında ortaya çıkan bazı sorunların aşılmasında da tarafsız gazetecilik yaklaşımının önemli katkıları söz konusudur. Normalde, işsizlik ve meslek liselerinin sorunları gibi farklı konuları anlatan yazıların bazı bölümlerini birleştirerek tek bir metin haline getirmek oldukça zordur. Fakat haber formatı, haber öyküsünü önem sırasına göre arka arkaya dizmek için çok elverişli olduğundan bu sorunlar kolayca aşılabılır. Bir haberin organizasyonu, gazetede ayrılan yer göz önünde bulundurularak yapılır. Haber öyküsünü oluşturan unsurlar önem sırasına göre dizilir ve anlatım gereksinime göre uzatılır ya da kısaltılır.

SONUÇ

Gazetecilikte tarafsızlığın mümkün olup olmadığı sorusu ilk kez 1920'li yıllarla birlikte akademik çevrelerde tartışılmaya başlandı. Bunun bir nedeni, kitle iletişim araçlarının özellikle 20. yüzyılın başından itibaren giderek etkinliğini artırması ve toplumsal yaşamda önemli bir güç haline gelmesidir. Diğerisi ise, bu etkinliğe paralel olarak, yanlış ya da yanlış haberlerin hem bireylerin özel yaşamları hem de toplumsal düzen için önemli bir tehdit oluşturmasıydı.

Gazetecilikte tarafsızlık kavramı ile birlikte birey olarak gazeteci ve kurum olarak da gazete işletmesi ayrı ayrı ve içinde yaşadıkları sosyal ortam ile birlikte değerlendirilmelidir.

Tarafsızlık ile doğru haberciliğin ve erdemliliğin özdeşleştirilmesi hem okuyucularda hem de gazetecilerde bu ilkeye sahip çıkma duygusunu geliştirmiştir. Gerçekten de tarafsızlık ilkesi okuyucular tarafından gerçekleştirilen öğrenmenin vazgeçilmez bir unsuru, gazeteciler tarafından da bu mesleği ayakta tutan bir siva gibi görülmektedir. Ancak ne yazık ki kelimenin gerçek anlamında tam bir tarafsızlıktan söz etmek mümkün değildir. Çünkü birey olarak gazetecinin bir haberi gerçek anlamda tarafsız verebilmesi, onun içinde yaşadığı kültürel-toplumsal değerlerden ve bakış açılarından, kendi öznel değer yargılarından ve birikiminden "sıyrılmaması" gerektirir ki, bu pratikte mümkün değildir.

Gazetecilik mesleğinin günlük rutin işleyişi nedeniyle haberle ilgili tüm taraflara ve gerekli verilere tam olarak ulaşılamaması, haberi baskıya yetiştirebilme kaygısı, haberi ilginçleştirme çabası, diğer gazetecilerle rekabet, okuyucu hedef kitlenin en geniş kesimine hitap etme arzusu ve haberleri mümkün olduğunca ekonomik bir şekilde toplama isteği, tarafsız haberciliğin önündeki başlıca doğal engellerdir.

Haberin toplanmasından baskıya verilme aşamasına kadar geçen süreçte karşılaşılan doğal engeller, baskı gruplarından ve gazetenin yayın politikasından edinilen etkilenimler gerçek anlamda bir tarafsızlığı engeller. Üstelik bu engellerin tamamen ortadan kaldırılması da mümkün değildir.

Bir kamu hizmeti veren gazetecilerin birer insan olarak yapabilecekleri, haberlerini ellerinden geldiğince daha adil, daha dengeli ve "tarafsız" bir şekilde yazmaya çalışmaktan ibarettir. Kısmen de olsa tarafsız bir habercili-

ğın yapılabilmesi için her şeyden önce bu eylemi yerine getiren gazetecilerin gerekli düşünsel yeteneğe ve mesleki eğitime sahip olması gerekir.

Haberini yazarken mümkün olduğunca tarafsız olabilme gayreti gösteren bir muhabirden beklenen, kendi öznelliğini (görüşlerini) habere katmaya çalışmasıdır. Bu noktada gazetecinin işlenen konuyu seçme ve kendi birikimlerini kullanarak nelerin önemli, nelerin önemsiz olduğunu belirleme hakkı vardır. Gazetecinin bu hakkı, habere konu olan olayın ve haber metninde yer alacak bilgilerin bir şekilde belirlenme zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. Okuyucu, yalnızca olayın kendisini anlatmaktan başka bir kaygısı olmayan haber metniyle etkileşime girerek değerlendirmelerde bulunabilmelidir. Ancak bu sayede gazetecilik, okuyucuyu bir şekilde yönlendiren bir meslek olmaktan kurtulup, onların özgün değerlendirmeler yapabilmelerine olanak sağlar.

KAYNAKÇA

Eason L. David, On Journalistic Authority, Carey W. James, Media, Myths and Narratives. London, Sage Publication, 1988, ss.205-227.

Lichtenberg Judith, "In Defence of Objectivity", Mass Media and Society. Ed: James Curran ve Michael Gurevitch. London: Edward Arnold Publication, 1991.

McQuail Denis, Media Performance. London: Sage Publication, 1992.

Philips E. Barbara, "Approaches to Objectivity", Strategies for Communication Research. Ed: Hirsch P. M., Miller P. V. ve Kline F. G., London: Sage Publications, 1977.

Revolutionary Left Movement, "On Journalism and Objectivity", 1971'de Şili'de düzenlenen Birinci İlerici Gazeteciler Konferansı notları, Communication and Class Struggle: 1. Capitalism, Imperialism. New York, International General, 1979.

Streckfuss Richard, Objectivity in Journalism: A Search and a Reassessment. Journalism Quarterly, Vol. 67, No. 4, Winter 1990.